

Let's talk about sex

Over middelengebruik en seksualiteit

Ninette van Hasselt en John de Wit*

Dit artikel schetst in grote lijnen de relatie tussen seksueel gedrag en middelengebruik. Die relatie blijkt sterk: voor veel gebruikers spelen de verwachte seksuele effecten van een middel een belangrijke rol in hun gebruik van een bepaald middel. Seksueel riskant gedrag en ongewenste seksuele ervaringen hangen bovendien vaak samen met middelengebruik. Ook spelen verschillende gemeenschappelijke risicofactoren een rol bij riskant en ongewenst seksueel gedrag en middelengebruik. Gezien de aanzienlijke samenhang tussen riskante en problematische ervaringen op het gebied van seks en middelengebruik, ligt een samenhangende aanpak voor de hand. Vooral in het uitgaansleven, waar middelengebruik en seksuele risico's vaak hand in hand gaan, zien de auteurs kansen voor een meer geïntegreerde benadering.

Inleiding

Tussen seksueel gedrag en middelengebruik bestaat een sterke relatie. Toch hoeven preventiewerkers in de verslavingszorg vrijwel geen kennis te hebben van seksuele gezondheidsbevordering, en in de spreekkamer van de soa-kliniek wordt zelden uitgebreid over middelengebruik gesproken. Vakgebieden kennen soms een behoorlijk kunstmatige afbakening, die geen recht doet aan de overlap in het leven van alledag. Dat geldt in ieder geval voor seks en middelengebruik. Dit artikel schetst een overzicht van de relaties en suggereert kansen voor een meer geïntegreerde benadering.

* Drs. N. van Hasselt is programmahoofd jongeren en vrije tijd bij het Trimbos-instituut te Utrecht. E-mail: nhasselt@trimbos.nl.

Prof. dr. J. de Wit is directeur van het National Centre in HIV Social Research van de University of New South Wales te Sydney en gasthoogleraar sociale psychologie van gezondheid en seksualiteit aan de Universiteit Utrecht.

Seksuele motieven en effecten

Alcohol of drugs worden vaak gebruikt omdat gedacht of verwacht wordt dat ze bijdragen aan positieve seksuele ervaringen. Zo blijkt uit onderzoek in negen Europese landen onder jongeren en jongvolwassenen die frequent uitgaan, dat veel van hen middelen gebruiken in verband met seksuele motieven, zoals het vergemakkelijken van seksueel contact en het uitstellen van orgasme (Bellis e.a., 2008). Ook uit kwalitatief onderzoek naar positieve seksuele ervaringen van jongeren in Nederland (Kuyper e.a., 2011) blijkt dat seks niet zelden gepaard gaat met het nodige alcohol- of drugsgebruik. In specifieke contexten, zoals in de fetisj- en kink-scene, lijken seksuele motieven een prominente rol te spelen bij middelengebruik (Doekhie e.a., 2010; Baas e.a., 2010; Bimbi e.a., 2006). Poppers, methamfetamine en middelen tegen erectiestoornissen worden binnen deze subculturen relatief vaak gebruikt om het seksuele plezier te vergroten (Fisher e.a., 2011; Carey e.a., 2009).

Dit artikel gaat niet specifiek in op deze scenes, maar is bedoeld om een algemeen beeld te schetsen van de relatie tussen middelengebruik en seks. De focus ligt daarbij op de meest gebruikte middelen: alcohol, cannabis, xtc, amfetamine, (snuif)cocaïne en ghb (Van Laar e.a., 2011). Per middel worden hier de (verwachte) seksuele effecten en seksuele motieven voor gebruik beschreven.

ALCOHOL

‘It provokes the desire, but takes away the performance’, zo omschreef Shakespeare al eeuwen geleden de seksuele effecten van alcohol. De relatie tussen alcohol en seks is sindsdien uitgebreid onderzocht. Daaruit blijkt dat de belangrijkste seksuele reden voor alcoholgebruik onder jongeren en jongvolwassenen is dat dit middel helpt om seksuele ontmoetingen te vergemakkelijken. Dat geldt voor ruim een derde van de mannen en bijna een kwart van de vrouwen (Bellis e.a., 2008). Sommige (overwegend mannelijke) respondenten in het onderzoek van Bellis gebruiken alcohol ook om seks langer te laten duren. Door de invloed van alcohol op de executieve hersenfuncties, kunnen (seksuele) remmingen wegvallen. Zowel mannen als vrouwen rapporteren in experimentele studies bovendien meer seksuele opwindings als ze alcohol hebben gedronken. Het blijkt voor mannen ook moeilijker om seksuele gevoelens te onderdrukken als ze alcohol hebben gedronken (o.a. George & Stoner, 2000).

Niet alleen het middel zelf, maar ook verwachtingen over de effecten van alcohol blijken van grote invloed op lustgevoelens. Mensen die denken dat ze alcohol hebben gedronken en veronderstellen dat alco-

hol seksuele opwindning veroorzaakt, worden daadwerkelijk opgewonden, zo bleek in een laboratoriumstudie van Norris en collega's (2004).

Alcohol kan echter ook bijdragen aan een afname van de seksuele prestaties bij mannen, vermoedelijk vooral bij hogere bloed-alcohol-concentraties (Crowe & George, 1989). Ook bij vrouwen resulteren hogere bloed-alcoholconcentraties in minder opwindning, maar effecten bij lagere concentraties hangen vooral af van contextuele factoren, met name de mate waarin vrouwen seksuele opwindning bewust versterken of onderdrukken (George e.a., 2011).

CANNABIS

Seksuele motieven spelen ook een belangrijke rol spelen bij cannabisgebruik: een kwart van de cannabisgebruikers die Bellis en collega's ondervroegen, gaf aan dat zij dit middel onder meer gebruikten om seksuele ervaringen en opwindning te versterken. Dat gold vooral voor vrouwen en jongeren van 16-20 jaar (Bellis e.a., 2008).

Hoewel cannabis vaak wordt gezien en gebruikt als afrodisiacum, is de lustopwekkende werking niet bevestigd in onderzoek. Uit het (beperkte) onderzoek naar de seksuele effecten van cannabis blijkt namelijk dat het middel noch positieve noch negatieve effecten op seksuele functies heeft (Peugh & Belenko, 2001). Buffum en collega's (1988) vermoeden dat cannabisgebruik vooral bijdraagt aan positieve seksuele ervaringen, doordat het middel kan zorgen voor een intensere gevoelsbeleving (Buffum, Moser & Smith, 1988).

XTC

De belangrijkste seksuele motieven van jongeren en jongvolwassenen voor het gebruik van xtc zijn dat dit middel kan bijdragen aan seksuele gevoelens en opwindning. Dit geldt, zo blijkt uit onderzoek, vaker voor 26-35-jarigen dan voor 16-25-jarigen (Bellis e.a., 2008). Ook spelen voor lichte gebruikers seksuele motieven een belangrijkere rol dan voor stevige gebruikers (Proudfoot e.a., 2011).

Xtc-gebruik kan echter ook gepaard gaan met erectie- en ejaculatieproblemen, die vooral gerapporteerd worden door mannen jonger dan 26 jaar (McElrath, 2005). Uit laboratoriumonderzoek is gebleken dat ratten onder invloed van MDMA - de werkzame stof in xtc - minder seksueel actief worden. Opmerkelijk daarbij is dat het aantal ratten dat seksueel actief is weer enigszins toeneemt, als MDMA wordt gecombineerd met een uur blootstelling aan luide muziek (Cagiano e.a., 2008); dit past bij het populaire gebruik van xtc als 'club drug'.

AMFETAMINE

Het gebruik van amfetamine ofwel speed kan in lage dosering bijdragen aan verhoging van het libido, meer orgasmen en uitstel van het orgasme (Peugh & Belenko, 2001). Van Baelen (2002) onderzocht het seksuele gedrag van 85 speedgebruikers en, hoewel een goede vergelijking ontbreekt, lijken zij seksueel actiever dan leeftijdsgenoten. Van Baelen schrijft dat toe aan het vergrote zelfvertrouwen en verhoogde libido door amfetaminegebruik. Sommige respondenten in zijn onderzoek meldden echter ook dat amfetaminegebruik de intimiteit met de partner verminderde. De meeste gebruikers ervoeren echter maar weinig verschil in seks met of zonder amfetamine (Van Baelen, 2002). Uit andere studies blijkt dat amfetaminegebruik ook kan zorgen voor erectieproblemen. Bij frequenter gebruik lijkt de kans daarop groter (Peugh & Belenko, 2001).

COCAÏNE

Seksuele motieven voor het gebruik van cocaïne zijn vooral dat dit middel de seksuele ervaring en opwinding kan versterken. Bovendien gebruiken zowel vrouwen als mannen (vooral homo- en biseksuelen) cocaïne om seks langer te laten duren (Bellis, 2008). De invloed van cocaïne op de hoeveelheid dopamine in het brein zorgt vermoedelijk voor een toename in de kwaliteit van seks. Het verdovende effect van cocaïne verklaart waarom dit middel helpt om een orgasme uit te stellen, in het bijzonder als het wordt aangebracht op de geslachtsdelen (Decorte, 1999; NCASA, 1999).

Voor vrouwen wordt uitstel van het orgasme eerder gezien als een na-deel van cocaïnegebruik (Gijs, Gianotten & Vanwesenbeeck, 2009). Toch rapporteren ook vrouwen die matig of incidenteel cocaïne gebruiken dat cocaïne bijdraagt aan seksuele opwinding en de kwaliteit van seks (Peugh & Belenko, 2001). Het lijkt er wel op dat de positieve seksuele effecten van cocaïne verdwijnen naarmate er meer en langer wordt gebruikt; frequente gebruikers rapporteren vaker dat cocaïne geen of een negatieve invloed heeft op lustgevoelens en seksueel functioneren (Peugh & Belenko, 2001).

GHB

Gamma-hydroxybutyraat (ghb) staat bekend om zijn seksuele werking, die waarschijnlijk kan worden verklaard door het ontspannende effect van dit middel. Seksuele remmingen worden hierdoor weggenomen (Nicholson & Balster, 2001). Ghb is vooral populair in homo-clubs en de fetisj- en swingers-scene (o.a. Halkitis & Palamar, 2006; Voorham & Buitenhuis, 2012). In het reguliere uitgaansleven wordt

ghb ook gebruikt, maar spelen naast seksuele ook andere motieven een belangrijke rol bij de keuze voor deze drug (Korf, 2002). Zo wordt dit middel vaak gebruikt door uitgaanders vanwege het euforische en ontspannen gevoel dat het geeft (Hammink & Schrijvers, 2012; Korf, 2002).

Seksuele risico's en middelengebruik

Middelengebruik kan bijdragen aan positieve seksuele ervaringen, maar kan ook leiden tot ongewenste of riskante seks. Wat zijn nu de risico's van seks onder invloed? En verklaren die de relatie tussen risikant middelengebruik en riskant seksueel gedrag? Of is er vooral sprake van gemeenschappelijke risicofactoren, waardoor riskant middelengebruik en riskant seksueel gedrag bij bepaalde groepen meer voorkomen?

ONVEILIG VRIJEN

Er is veel onderzoek gedaan waaruit blijkt dat er een relatie is tussen middelengebruik en onveilig vrijen (o.a. Bellis & Hughes, 2004; Woolf & Maisto, 2008). Die samenhang wordt voor een belangrijk deel verklaard door onderliggende gemeenschappelijke risicofactoren, waarover later in dit artikel meer. Daarnaast blijkt ook het feitelijk onder invloed zijn een rol te spelen bij onveilig vrijen.

Rehm en collega's (2012) becijferden, op basis van twaalf studies, dat bij een verhoging van de bloed-alcoholconcentratie met 0,1 mg/ml de bereidheid tot onveilige seks met 2,9 procent toeneemt (Rehm e.a., 2012). Toch lijkt het erop dat een hoge bloed-alcoholconcentratie lang niet altijd tot onveilige seks leidt, ondanks een grotere bereidheid daartoe. Uit studies waarin jongeren werd gevraagd hun laatste seksuele contact en de rol van alcohol daarbij te beschrijven, wordt duidelijk dat vooral jonge seksueel onervaren adolescenten onder invloed van alcohol vaker onveilig vrijen. Dat geldt vooral bij de 'eerste keer'; daarbij wordt onder invloed van alcohol of drugs zowel anticonceptie als soa-preventie vaak uit het oog verloren (Dermen & Cooper, 2000; Weinhardt & Carey, 2000). Mogelijk is de invloed van alcohol beperkter als die gewoonten eenmaal zijn ontwikkeld. Condoomgebruik wordt namelijk sterk bepaald door gewoontegedrag (Stulhofer e.a., 2010).

Gewoontegedrag verklaart mogelijk deels waarom de een onder invloed onveilig vrijt en de ander niet. Daarnaast speelt mogelijk ook gewenning aan alcohol een rol. Dat blijkt althans uit onderzoek onder jonge homomannen. Als zij onder invloed van alcohol seks hebben, dan blijven de condoms vooral achterwege bij diegenen die niet ge-

wend zijn veel te drinken (Newcomb, Clerkin & Mustanski, 2011). Onder homomannen is relatief veel onderzoek gedaan naar de invloed van middelengebruik op onveilige seks. Daaruit blijkt dat naast alcoholgebruik ook gebruik van middelen zoals ghb, xtc en cocaïne een belangrijke voorspeller is van onveilig vrijen (o.a. Mattison e.a. 2001; Ostrow e.a., 2009). Uit een recente meta-analyse van Hittner en Schachne (2012) wordt duidelijk dat ook onder heteroseksuele gebruikers xtc een klein tot middelgroot effect heeft op riskant seksueel gedrag. Xtc-gebruikers hebben vaker losse partners, meer ervaring met seks onder invloed en vrijen vaker onveilig (Hittner & Schachne, 2012).

ONGEWENSTE SEKS

Ongewenste seksuele ervaringen - uiteenlopend van spijt achteraf tot seksueel geweld - komen veel voor. Zo'n 30 procent van de jongens en 44 procent van de meisjes van 12-24 jaar heeft wel eens spijt gehad van een seksuele handeling (De Graaf e.a., 2012). Onder meisjes van 16-24 jaar die vaak uitgaan geldt dit voor meer dan de helft (Harreveld, 2008). De vraag is welke rol middelengebruik speelt bij deze spijtervaringen. Iets minder dan een derde van de jongeren met seksuele spijtervaringen geeft aan dat dit gebeurde door overmatig alcoholgebruik (De Graaf e.a., 2012). Bij meisjes die vaak uitgaan speelt alcohol vrijwel altijd een rol in seksuele spijtervaringen. Meisjes die vaak uitgaan en spijtervaringen hebben, drinken bovendien gemiddeld meer en hebben vaker ervaring met (extreme) dronkenschap. Ze geven ook vaak aan dat zij onder invloed van alcohol 'dingen doen die ze anders niet hadden gedaan'. Dat varieert van tongzoenen tot geslachtsgemeenschap. Vooral diegenen met een ervaring die ook kan worden getypeerd als seksueel geweld, zijn opvallend vaak wel eens zo dronken geweest dat ze niet meer wisten wat er gebeurde (Harreveld, 2008). Jongeren die ervaring hebben met seks onder invloed, kunnen ook worden gezien als een risicogroep voor seksueel geweld. Zo hebben zij vaker dan anderen meegemaakt dat er over hun seksuele grenzen werd gegaan; dat geldt het sterkst voor meisjes die wel eens onder invloed van drugs hebben gevreeën (De Graaf e.a., 2012). Ook blijkt dat bij seksueel geweld¹ middelengebruik vaak een rol speelt. Uit onderzoek onder Nederlandse jongeren van 15-25 jaar blijkt bijvoorbeeld dat on-

1 Seksueel geweld staat voor uiteenlopende vormen van seksueel getinte, ongewenste handelingen. Aanranding, verkrachting, incest en gedwongen prostitutie vallen eronder, maar ook subtiele vormen, zoals verbale seksuele chantage of intimidatie (Movisie, 2009).

geveer een vijfde van de respondenten heeft meegemaakt dat iemand misbruik maakte van haar of zijn dronkenschap om seks te hebben (Kuyper e.a., 2010).

Bosman en collega's (2011) onderzochten 135 gevallen van aangifte van seksueel geweld in Nederland, waarbij een vermoeden was van 'drugs in een drankje'. Alcohol werd daarbij het vaakst aangetoond, soms in combinatie met een of meer andere drugs. Alcohol blijkt ook in andere studies veruit de meest gebruikte 'date rape drug' te zijn (o.a. Beynon e.a., 2008; Nemeth e.a., 2010). Het gaat daarbij bijvoorbeeld om een 'extra shotje' wodka dat ongevraagd aan een drankje is toegevoegd.

Toch heeft vooral ghb de naam een 'rape drug' te zijn. Het is echter lastig om een goed beeld te krijgen van de rol van ghb bij seksueel geweld. Nemeth, Kun en Demetrovics (2010) stelden op basis van een review van elf studies naar seksueel geweld onder invloed vast dat in 0,2-4,4 procent van de gevallen ghb in het lichaam van een slachtoffer werd gevonden. Aangezien ghb al binnen 8-12 uur na toediening niet meer te detecteren is, is er bij seksueel geweld vermoedelijk echter vaker sprake van ghb-gebruik of toediening dan in deze studie kan worden vastgesteld. De studie van Bosman en collega's (2011) naar drugsintoxicaties bij seksueel geweld bevestigt dit vermoeden: naarmate het testmoment en het moment van vermoedelijke inname van ghb verder uit elkaar liggen, zijn testresultaten vaker negatief (Bosman e.a., 2011).

In de meeste gevallen van ongewenste seks waarbij middelen mogelijk een rol spelen, gaat het echter niet om 'drugs in een drankje' maar is er sprake van vrijwillige inname van met name alcohol (en soms drugs). Van belang is dat daarbij niet alleen de directe werking van het middel op het slachtoffer van invloed is, maar ook de verwachtingen van het middel blijken een rol te spelen bij ongewenste seks. Dat is in ieder geval onderzocht voor alcohol. In experimenten waarin vignetten werden gebruikt waarin drinkende en niet-drinkende personen werden beschreven, bleek dat van een drinkend persoon meer wordt verwacht dat die seksueel beschikbaar is (George, Gournic, & McAfee, 1988; George e.a., 1995), seksueel initiatief neemt (Corcoran & Thomas, 1991) en seksuele intenties heeft (Abbey & Harnish, 1995).

Een goede beoordeling van een situatie, om bijvoorbeeld te toetsen of iemand seksueel geïnteresseerd is, wordt lastiger onder invloed. Middelengebruik door de dader speelt dan ook een belangrijke rol bij seksueel geweld. Zo blijkt dat mannen onder invloed van alcohol of drugs seksuele signalen van vrouwen vaker verkeerd interpreteren. Onte-

recht kan dan de indruk ontstaan dat een vrouw open staat voor seks (Abbey e.a., 2002; Gross e.a., 2001; Lindgren e.a., 2008; Young e.a., 2008).

De alcoholconsumptie van het slachtoffer is mogelijk ook van invloed op de mate van geweld: vrouwen die onder invloed zijn, zijn minder weerbaar (Mohler-Kuo e.a., 2004; Testa e.a., 2003). Naast minder controle over de eigen emoties en spieren, spelen verwachtingen wederom een rol. Vrouwen verwachten mogelijk dat ze onder invloed kwetsbaarder zijn voor seksueel geweld, doordat ze minder (fysieke en mentale) weerstand kunnen bieden (Hall, 2008; Norris, 1992).

GEDEELDE RISICOFACTOREN

Onveilig vrijen en ongewenste seksuele ervaringen zijn deels toe te schrijven aan het 'onder invloed seks hebben'. Daarnaast spelen ook gemeenschappelijke risicofactoren een rol. Daarbij gaat het bijvoorbeeld over de invloed van gedrags- en ontwikkelingsstoornissen, zogenaamde 'risicogenen', lage sociaal-economische status en opleiding, persoonlijkheidskenmerken zoals sensatiezoeken, gebrekkige onderhandelingsvaardigheden, een vroege puberteitsontwikkeling, en het hebben van 'foute' vrienden of een oudere en populaire broer die deviant gedrag vertoont (o.a. in Clerkx, De Groot & Prins, 2011; Jackson, Sweeting & Haw, 2012).

Veel van deze mogelijke risicofactoren spelen ook een rol bij andere vormen van riskant gedrag, zoals geweld en rijden onder invloed. In de klassieke studie van Jessor en Jessor (1977) naar probleemgedrag van adolescenten werd al aangetoond dat probleemgedrag veelal clusterd, waarbij naast riskant middelengebruik en seksueel risicogedrag ook andere probleemgedragingen vaak voor bleken te komen in dezelfde groep. Jessor en Jessor (1977) beschouwen middelengebruik dan ook meer als een signaal voor onderliggende problematiek.

Ook lijken in bepaalde omgevingen veel risicogedragingen vaak voor te komen, bijvoorbeeld in het uitgaansleven waarmee dronkenschap, drugsgebruik, openlijk geweld en ongewenste of risicovolle seks vaak geassocieerd worden. Deels komt dat door de aantrekkingskracht van het uitgaansleven op een bepaald type mensen (bijvoorbeeld sensatiezoekers). Jongeren die hoog scoren op sensatiezoeken, gaan vaker op zoek naar nieuwe, intense ervaringen en nemen risico's om deze ervaring te beleven (Zuckerman, 1979). Het is dan ook niet verwonderlijk dat sensatiezoekers vaker uitgaan (Schierman & Rowland, 1985). Zij vertonen ook meer overmatig middelengebruik (o.a. Hittner & Swickert, 2006; Roberti e.a., 2004) en seksueel riskant gedrag (Henderson e.a., 2003; Kalichman & Cain, 2004).

Ook onder jonge homomannen verklaart sensatiezoeken een belangrijk deel van de verschillen in veilig vrijgedrag onder invloed van alcohol. Vooral de grote sensatiezoekers hebben veel ervaring met vrijen onder invloed van alcohol of drugs en met onveilig vrijen (Newcomb, Clerkin & Mustanski, 2011). Zowel vanuit het perspectief van de seksuele gezondheidsbevordering als de preventie van problematisch middelengebruik, zijn sensatiezoekers dan ook een belangrijke risicogroep.

ROL VAN DE SETTING

Het ontmoeten van een mogelijke partner en vrienden is een van de belangrijkste motieven voor jongeren om uit te gaan (Reingle e.a., 2009). Genotmiddelen worden daarbij vaak gebruikt als smeermiddel om (seksuele of vriendschappelijke) toenadering te vergemakkelijken (Bellis e.a., 2008). Onveilig vrijen en grensoverschrijdende seksuele ervaringen met een losse partner of onbekende vinden dan ook niet zelden in de context van uitgaan plaats (o.a. Walby & Allen, 2004; Harrevel, 2008; Kuyper e.a., 2011). Kuyper en collega's (2011) verklaren dit vanuit de routine-activiteitentheorie (Finkelhor & Asdigian, 1996): jongeren die een bepaalde leefstijl of een bepaald activiteitenpatroon hebben (zoals uitgaan), komen vaker in situaties waarin de kans op middelengebruik en seksuele activiteiten hoger is (Kuyper e.a., 2011), evenals de bijbehorende risico's. Diverse onderzoeken bevestigen dit beeld: jongeren die uitgaan gebruiken meer middelen (o.a. Calafat e.a. 2010; Van der Poel e.a., 2010), hebben meer ervaringen met seks onder invloed (Bellis e.a., 2008; Shacham & Cottler, 2009) en hebben vaker ongewenste seksuele ervaringen (o.a. Portegrijs e.a., 2006).

Kenmerkend voor het uitgaansleven is dat normale sociale regels daar minder van invloed zijn; het is een time-out-situatie waarin verplichtingen kunnen wegvallen. Iemand kan het gevoel hebben zich vrijer en spontaner te mogen uiten en afstand te kunnen nemen van verantwoordelijkheden (Knibbe, Oostveen & Van Goor, 1991). Ook middelengebruik en daarmee samenhangend grensoverschrijdend gedrag worden tijdens het uitgaan vaak anders beoordeeld dan in andere settings of situaties (De Groot & Van der Land, 2012). Hoewel dat (voor zover bekend) niet is onderzocht, is aannemelijk dat deze time-out-beleving ook gevolgen kan hebben voor de seksuele normen in het uitgaansleven.

Conclusies en aanbevelingen

Middelengebruik en seksuele risico's hangen in veel opzichten samen. Dat heeft te maken met de (verwachte) seksuele effecten van alcohol en drugs, gemeenschappelijke risicofactoren en de setting waarin middelengebruik en seksuele ontmoetingen veelal plaatsvinden. Gezien deze samenhang lijkt het relevant om te verkennen waar aanknopingspunten liggen voor het aanbrengen van meer samenhang in de aanpak van problematisch middelengebruik en de bevordering van seksuele gezondheid. Een aantal mogelijkheden wordt hier geschetst. Al op jonge leeftijd kan zichtbaar worden welke jongeren mogelijk riskant gedrag zullen gaan vertonen, doordat ze bijvoorbeeld hoog scoren op de sensatiezoekschaal. Dat is niet alleen van belang voor verslavingsdeskundigen. Verkend zou kunnen worden of een interventie zoals PreVenture, gericht op preventie van middelenmisbruik door vroege detectie van onder meer jonge sensatiezoekers, ook breder zou kunnen worden ingezet (Conrod, 2006). Daarbij zouden jongeren die hoog scoren op sensatiezoeken ook handvatten aangereikt kunnen krijgen om te voorkomen dat zij te zijner tijd seksuele risico's lopen. Ook in het uitgaansleven, waar middelengebruik en seksuele risico's vaak hand in hand gaan, ligt een geïntegreerde aanpak voor de hand. Door jongeren beter voor te bereiden op de verleidingen en risico's die zij kunnen tegenkomen in het uitgaansleven, kan worden bijgedragen aan de preventie van zowel ongewenste of riskante seks als problematisch middelengebruik. Zo adviseren jongeren zelf om met vrienden afspraken te maken: 'Spreek met elkaar af om tijdens het uitgaan niemand alleen achter te laten', of: 'Als een jongen al heel de avond ongewenst aan je zit te plukken, waarschuw vriendinnen om een oogje in het zeil te houden' (Kuyper e.a., 2010). De kunst is om uitgaande jongeren te bereiken met dergelijke tips. Bestaande interventies in het uitgaansleven, tot op heden vrijwel alleen gericht op riskant middelengebruik, zouden daarvoor een platform kunnen bieden. Ook ouders kunnen een belangrijke rol spelen. Voor kinderen in de basisschoolleeftijd ligt de inzet van ouders vaak voor de hand. De mogelijkheden die ouders hebben om ook in de adolescentie riskant gedrag te beïnvloeden, worden mogelijk onderschat. Hoewel hun directe invloed in de adolescentie kleiner wordt, en die van vrienden groter, zijn er toch belangrijke kansen voor ouders. Zo laat Amerikaans onderzoek zien dat ouders die hun kinderen voorbereiden op de uitdagingen die spelen als zij gaan studeren, ook nog een positieve invloed op hun kinderen hebben als die het huis uit zijn. Deze kinderen drinken minder en lopen minder seksuele risico's tijdens hun 'college years' (Turrisi e.a. 2009; Testa e.a. 2010).

Het combineren van leefstijlinterventies wordt vaker bepleit (o.a. Schrijvers & Schoenmaker, 2008), maar de kennis hieromtrent is nog zeer beperkt. Een recente review beoogde interventies te identificeren die effectief blijken ter preventie van riskante seks en middelengebruik. Die werden niet gevonden, onder meer doordat deugdelijk effectonderzoek vaak ontbrak en effecten slechts op een enkel leefstijlthema werden gerealiseerd (Jackson e.a., 2012). Hoewel de kennis over de effectiviteit van geïntegreerde interventies nog beperkt is, zal de komende jaren steeds meer bekeken worden hoe leefstijlthema's kunnen worden samengevoegd in programma's. Dat is onontkoombaar, gezien de steeds schaarsere middelen voor preventie. De uitdaging zal zijn om te verkennen op welke domeinen integratie effectief is en op welke domeinen juist niet. Vooral daar waar de problemen sterk samenhangen, zoals dat het geval is in het uitgaansleven, lijkt die verkenning de moeite waard.

Summary

Let's talk about sex. Substance use and sexual behavior

Ninette van Hasselt and John de Wit

This article addresses the relationship between sexual behavior and substance use. This relationship appears to be strong, and for many users the sexual effects of a substance play a major role in their use. Substance use is also related to risky sexual behavior and unwanted sexual experiences. Common risk factors partly explain the association between substance use and sexual behavior. Considering the strength of this relationship, a combined approach of sexual health promotion and prevention of substance abuse would have substantial benefits. Especially in nightlife settings, where substance use and sexual risks go hand in hand, the authors see great potential for an integrated approach.

Literatuur

- Abbey, A. (2002). Alcohol-related sexual assault: a common problem among college students. *Journal of Studies on Alcohol*, 63, suppl. 14, 118-128.
- Abbey, A. & Harnish, R.J. (1995). Perception of sexual intent: the role of gender, alcohol consumption, and rape supportive attitudes. *Sex Roles*, 32, 297-313.

- Baas, I., Bakker, B., & Knoops, L. (2010). *Onderzoeksrapport MSM. Middelengebruik en risicogedrag*. Amsterdam: Mainline/Schorer.
- Baelen, L. van (2002). *Interaction mechanisms within social networks of amphetamine users*. Manchester: Manchester Metropolitan University.
- Bellis, M.A. & Hughes, K. (2004). Sex potions. Relationships between alcohol, drugs and sex. *Adicciones*, 16, 251-259.
- Bellis, M.A., Hughes, K. & Calafat, A. (2008). Sexual uses of alcohol and drugs and the associated risks: a cross-sectional study of young people in nine European studies. *BMC Public Health*, 8, 155.
- Beynon, C., McVeigh, C., McVeigh, J. & Bellis, M.A. (2008). The involvement of drugs and alcohol in drug-facilitated sexual assault. A systematic review of the evidence. *Trauma, Violence, and Abuse*, 9, 178-188.
- Bimbi, D.S., Nanin, J.E., Parsons, J.T., Vicioso, K.J., Missildine, W. & Frost, D. (2006). Assessing gay and bisexual men's outcome expectancies for sexual risk under the influence of alcohol and drugs. *Substance Use and Misuse*, 41, 643-652.
- Bosman, I.J., Verschraagen, M. & Lusthof, K.J. (2011). Toxicological findings in cases of sexual assault in the Netherlands. *Journal of Forensic Sciences*, 56, 1562-1568.
- Buffum, J., Moser, C. & Smith, D. (1988). Street drugs and sexual function. In J.M.A. Sitsen (Ed.), *Handbook of sexology*, Vol. VI. *The pharmacology and endocrinology of sexual function*. Amsterdam: Elsevier.
- Cagiano, R., Bera, I., Sabatini, R., Flace, P., Vermesan, D., Vermesan, H., Dragulescu, S.I., Bottalico, L. & Santacroce, L. (2008). Effects on rat sexual behaviour of acute MDMA (ecstasy) alone or in combination with loud music. *European Review for Medical Pharmacological Sciences*, 12, 285-292.
- Calafat, A., Juan, M., Becoña, E., Mantecón, A. & Ramón, A. (2010). Risky behavior and drug use in the recreational nightlife context. A gender perspective. *Psychology in Spain*, 14, 57-63.
- Carey, J.W., Mejia, R., Bingham, T., Ciesielski, C., Gelaude, D., Herbst, J.H., Sinunu, M., Sey, E., Prachand, N., Jenkins, R.A. & Stall, R. (2009). Drug use, high-risk sex behaviors, and increased risk for recent HIV infection among men who have sex with men in Chicago and Los Angeles. *AIDS and Behavior*, 13, 1084-1096.
- Clerkx, M., Groot, R. de & Prins, F. (red.) (2011). *Grensoverschrijdend gedrag van pubers*. Apeldoorn: Garant.
- Conrod, P.J., Steward, S.H., Comeau, N. & Maclean, A.M. (2006). Efficacy of cognitive-behavioral interventions targeting personality risk factors for youth alcohol misuse. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 35, 490-504.
- Corcoran, K.J. & Thomas, L.R. (1991). The influence of observed alcohol consumption on perceptions of initiation of sexual activity in a college dating situation. *Journal of Applied Social Psychology*, 21, 500-507.
- Crowe, L.C., & George, W.H. (1989). Alcohol and human sexuality: review and integration. *Psychological Bulletin*, 105, 374-386.
- Decorte, T. (1999). *Informal control mechanisms among cocaine and crack users in the metropolitan area of Antwerp (Belgium)*. Proefschrift. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Dermen, K.H. & Cooper, M.L. (2000). Inhibition conflict and alcohol expectancy as moderators of alcohol's relationship to condom use. *Experimental and Clinical Psychopharmacology*, 8, 198-206.

- Doekhie, J., Nabben, T. & Korf, D.J. (2010). *NL.Trendwatch. Gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland 2008-2009*. Amsterdam: Rozenberg.
- Finkelhor, D. & Asdigian, N. (1996). Risk factors for youth victimization: beyond a lifestyles theoretical approach. *Violence and Victims*, 11, 3-20.
- Fisher, D.G., Reynolds, G.L., Ware, M.R. & Napper, L.E. (2011). Methamphetamine and Viagra use: relationship to sexual risk behaviors. *Archives of Sexual Behavior*, 40, 273-279.
- George, W.H. & Stoner, S.A. (2000). Understanding acute alcohol effects on sexual behavior. *Annual Review of Sex Research*, 11, 92-124.
- George, W.H., Cue, K.L., Lopez, P.A., Crowe, L.C., & Norris, J. (1995). Self-reported alcohol expectancies and postdrinking sexual inferences about women. *Journal of Applied Social Psychology*, 25, 164-186.
- George, W.H., Davis, K.C., Norris, J., Heiman, R.J., Schacht, R.L., Stoner, S.A., Hendershot, C.S. & Kajumulo, K.F. (2011). Women's sexual arousal: effects of high alcohol dosages and self-control instructions. *Hormones and Behavior*, 59, 730-738.
- George, W.H., Gournic, S.J., & McAfee, M.P. (1988). Perceptions of postdrinking female sexuality: effects of gender, beverage choice, and drink payment. *Journal of Applied Social Psychology*, 18, 1295-1317.
- Gijs, L., Gianotten, W., Vanwesenbeeck, I. & Weijnenborg, P. (2009). *Seksuologie*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Graaf, H. de, Kruijer, H., Acker, J. van & Meijer, S. (2012). *Seks onder je 25e, 2. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012*. Delft: Eburon.
- Groot, I. de & Land, M. van der (2012). *Ingenomen en uitgehaald. Alcohol en geweld in Amsterdamse uitgaanssettings*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Gross, A.M., Bennett, T., Sloan, L., Marx, B.P. & Juergens, J. (2001). The impact of alcohol and alcohol expectancies on male perception of female sexual arousal in a date rape analog. *Experimental and Clinical Psychopharmacology*, 9, 380-388.
- Halkitis, P.N. & Palamar, J. (2006). GHB use among gay and bisexual men. *Addictive Behaviors*, 31, 2135-2139.
- Hall, J. & Moore, C. (2008). Drug facilitated sexual assault: a review. *Journal of Forensic and Legal Medicine*, 15, 291-297.
- Hamminck, A. & Schrijvers, C. (2012). *Preventie van GHB gebruik in Nederland. Onderzoek naar de kenmerken van GHB gebruikers, in het bijzonder van hangjongeren en thuisgebruikers*. Rotterdam: IVO.
- Harreveld, C. (2008). *Ongewenste seks tijdens het uitgaan: wanneer 'ja' tot spijt leidt en 'nee' niet wordt gerespecteerd*. Masterthesis. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Henderson, V.R., Hennessy, M., Barrett, D.W., Curtis, B., McCoy-Roth, M., Trentacoste, N. & Fishbein, M. (2003). When risky is attractive: sensation seeking and romantic partner selection. *Personality and Individual Differences*, 38, 311-325.
- Hitner, J.B. & Swickert, R. (2006). Sensation seeking and alcohol use: a meta-analytic review. *Addictive Behaviors*, 31, 1383-1401.
- Hittner, J.B. & Schachner, E.R. (2012). Meta-analysis of the association between ecstasy use and risky sexual behavior. *Addict Behaviors*, 37, 790-796.
- Jackson, C., Geddes, R., Haw, S. & Frank, J. (2012). Interventions to prevent substance use and risky sexual behaviour in young people: a systematic review. *Addiction*, 107, 733-747.
- Jackson, C., Sweeting, H. & Haw, S. (2012). Clustering of substance use and sexual risk behaviour in adolescence: Analysis of two cohort studies. *BMJ Open*, 2, e000661.

- Jessor, R. & Jessor, S.L. (1977). *Problem behavior and psychosocial development: a longitudinal study of youth*. New York: Academic Press.
- Kalichman, S.C. & Cain, D. (2004). A prospective study of sensation seeking and alcohol use as predictors of sexual risk behaviors among men and women receiving sexually transmitted infection clinic services. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18, 367-373.
- Knibbe, R.A., Oostveen, T. & Goor, I. van de (1991). Young people's alcohol consumption in public drinking places: Reasoned behavior or related to the situation? *British Journal of Addiction*, 86, 1425-1433.
- Korf, D.J. (2002). *GHB tussen extase en narcose*. Amsterdam: Rosenberg.
- Kuyper, L., Wit, J. de & Adam, P. (2010). *Laat je nu horen! Een onderzoek naar grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Kuyper, L., Wit, J. de, Adam, P., Woertman, L., & Berlo, W. van (2011). *Het vervolg op 'Laat je nu horen!'* Utrecht: Rutgers WPF.
- Laar, M.W. van, Cruts, A.A.N., Ooyen-Houben, M.M.J. van, Meijer, R.F., Croes, E.A., Brunt, T. & Ketelaars, A.P.M. (2011). *Nationale Drug Monitor. Jaarbericht 2010*. Utrecht: Trimbos-Instituut.
- Lindgren, K.P., Parkhill, M.R., George, W.H. & Hendershot, C.S. (2008). Gender differences in perceptions of sexual intent: a qualitative review and integration. *Psychology of Women Quarterly*, 32, 423-439.
- Mattison, A.M., Mattisona, M.W.R., Wolfsona, T., Franklin, D. & San Diego HIV Neurobehavioral Research Center (2001). Circuit party attendance, club drug use, and unsafe sex in gay men. *Journal of Substance Abuse*, 13, 119-126.
- McElrath, K. (2005). Ecstasy users' perceptions about sexuality and sexual risk. *Substance Use and Misuse*, 40, 1461-1477.
- Mohler-Kuo, M., Dowdall, G., Koss, M. & Wechsler, H. (2004). Correlates of rape while intoxicated in a national sample of college women. *Journal of Studies on Alcohol*, 65, 37-45.
- Movisie (2009). *Factsheet: seksueel geweld: feiten en cijfers*. Utrecht: Movisie.
- Mustanski, B. (2008). Moderating effects of age on the alcohol and sexual risk taking association: an online daily diary study of men who have sex with men. *AIDS and Behavior*, 12, 118-126.
- NCASA (1999). *Dangerous liaisons: SUBSTANCE abuse and sex*. New York: National Center on Addiction and Substance Abuse, Columbia University.
- Németh, Z., Kun, B. & Demetrovics, Z. (2010). The involvement of gamma-hydroxybutyrate in reported sexual assaults: a systematic review. *Journal of Psychopharmacology*, 24, 1281-1287. DOI 10.1177/0269881110363315.
- Newcomb, M.E., Clerkin, E.M. & Mustanski, B. (2011). Sensation seeking moderates the effects of alcohol and drug use prior to sex on sexual risk in young men who have sex with men. *AIDS and Behavior*, 15, 565-575.
- Nicholson, K.L. & Balster, R.L. (2001). GHB: a new and novel drug of abuse. *Drug and Alcohol Dependence*, 63, 1-22.
- Norris, J. & Cubbins, L.A. (1992). Dating, drinking, and rape: effects of victim's and assailant's alcohol consumption on judgments of their behavior and traits. *Psychology of Women Quarterly*, 16, 179-191.
- Norris, J., Davis, K.C., George, W.H., Martell, J. & Heiman, J.R. (2004). Victim's response and alcohol-related factors as determinants of women's responses to violent pornography. *Psychology of Women Quarterly*, 28, 59-69.

- Ostrow, D.G., Plankey, M.W., Cox, C., Li, X., Shoptaw, S., Jacobson, L.P. & Stall, R.C. (2009). Specific sex drug combinations contribute to the majority of recent HIV seroconversions among MSM in the MACS. *Journal of Acquired Immune Deficiency Syndromes*, 51, 349-355.
- Peugh, J. & Belenko, S. (2001). Alcohol, drugs and sexual function: a review. *Journal of Psychoactive Drugs*, 33, 223-232.
- Poel, A. van der, Doekhie, J., Verdurmen, J., Wouters, M., Korf, D. & Laar, M. van (2010). *Feestmeter 2008-2009. Uitgaan en middelengebruik onder bezoekers van party's en clubs*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Portegijs, W., Hermans, B. & Lalba, V. (2006). *Emancipatiemonitor 2006. Veranderingen in de leefsituatie en levensloop*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Proudfoot, P., Heubeck, B., Ward, J. & Degenhardt, L. (2011). Ecstasy use, outcome expectancies, and sexual risk taking. *Australian Psychologist*, 46, 219-228.
- Rehm, J., Shield, K.D., Joharchi, N. & Shuper, P.A. (2012). Alcohol consumption and the intention to engage in unprotected sex: Systematic review and meta-analysis of experimental studies. *Addiction*, 107, 51-59.
- Reingle, J., Thombs, D.L., Weiler, R.M., Dodd, V.J., O'Mara, R. & Pokorny, S.B. (2009). An exploratory study of bar and nightclub expectancies. *Journal of American College Health*, 57, 629-638.
- Roberti, J.W. (2004). A review of behavioral and biological correlates of sensation seeking. *Journal of Research in Personality*, 38, 256-279.
- Schierman, M.J. & Rowland, G.L. (1985). Sensation-seeking and selection of entertainment. *Personality and Individual Differences*, 6, 599-603.
- Schrijvers, C.T.M. & Schoemaker, C.G. (red.) (2008). *Spelen met gezondheid. Leefstijl en psychische gezondheid van de Nederlandse jeugd*. Bilthoven: RIVM.
- Shacham, E. & Cottler, L. (2009). Sexual risk behaviors: prevalence and reliability. *Archives of Sexual Behavior*, 39, 1331-1341.
- Shakespeare, W. (1607). MacBeth. In: *The complete works of William Shakespeare*. Londen: Henry Pordes.
- Stulhofer, A., Bacak, V., Ajdukovic, D. & Graham, C. (2010). Understanding the association between condom use at first and most recent sexual intercourse: an assessment of normative, calculative, and habitual explanations. *Social Science and Medicine*, 70, 2080-2084.
- Testa, M., Hoffman, J.H., & Livingston, J.A. (2010). Preventing college women's sexual victimization through parent-based intervention: a randomized controlled trial. *Prevention Science*, 11, 308-318. DOI 10.1007/s11121-010-0168-3.
- Testa, M., Livingston, J.A., VanZile-Tamsen, C. & Frone, M.R. (2003). The role of women's substance use in vulnerability to forcible and incapacitated rape. *Journal of Studies on Alcohol*, 64, 756-764.
- Turrisi, R., Larimer, M.E., Mallett, K.A., Kilmer, J.R., Ray, A.E., Mastroleo, N.R., Giesner, I.M., Grossbard, J., Tollison, S., Lostutter, T.W. & Montoya, H. (2009). A randomized clinical trial evaluating a combined alcohol intervention for high-risk college students. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 70, 555-567.
- Voorham, L. & Buitenhuis, S. (2012). *GHB gebruikers in beeld. Een typering van de GHB-gebruiker en hun bereikbaarheid*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Walby, S. & Allen, J. (2004). *Domestic violence, sexual assault and stalking: findings from the British Crime Survey*. Londen: Home Office.
- Weinhardt, L.S. & Carey, M.P. (2000). Does alcohol lead to sexual risk behavior? Findings from event-level research. *Annual Review of Sexual Research*, 11, 125-157.

- Woolf, S.E. & Maisto, S.A. (2009). Alcohol use and risk of HIV infection among men who have sex with men. *AIDS and Behavior*, 13, 757-782.
- Young, A., Grey, M., Abbey, A., Boyd, C. & McCabe, S. (2008). Alcohol-related sexual assault victimization among adolescents: prevalence, Characteristics, and correlates. *Journal of Studies of Alcohol and Drugs*, 69, 39-48.
- Zuckerman, M. (1979). *Sensation seeking: beyond the optimal level of arousal*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.